

пізнання, виокремлений одноособово, але і як своєрідний інструментальний «архетип» мислення, який виступає інваріантною структурою мислення різних епох. Власне залучення такого типу аргументації до технічної раціональності, на основі вивчення західно-європейського досвіду надасть можливість створення перспективних психолого-педагогічних передумов для новітніх освітянських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Veber M. Die Protestantische Ethik. Munch. – Hamb., 1965.
2. Habermas J. Technik und Wissenschaft als “Ideologie”. Fr/M., 1971

Сабадуха В. О.

*м. Сєвєродонецьк, Луганська обл
канд. філос. наук, доц., доцент
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля*

Сабадуха О. В.

*м. Андрушівка, Житомирська обл.
канд. філос. наук, практичний психолог
Андрушівської ЗОШ I-II ступенів*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Як не дивно, методологічні аспекти соціальних комунікацій залишаються досі не з'ясованими. Відомі вчені у цій сфері В. Горовий, В. Королько, Г. Почепцов, Родионов Б., Соколов О., Холод О. та ін. проблему методологічних засад залишають поза увагою. Уважаємо, що спільним недоліком чинних підходів до розуміння соціальних комунікацій є те, що в них, по-перше, аналіз здійснюється в системі суб'єкт-об'єктних відносин, де під суб'єктом розуміється носій соціальної дії (інформації), а під об'єктом – реципієнт, споживач дії (інформації): індивід, малі й великі групи людей, суспільство. Виходить, що людину розглядають як об'єкт, що суперечить категоричному імперативу Канта; по-друге, суттєвим недоліком цього методологічного підходу є те, що в ньому абстрактно сформульовано мету:

як донесення до особи певної інформації. Таке розуміння мети дозволяє використовувати соціальні комунікації як засіб маніпулювання; по-третє, не враховується вплив комунікації на соціально-психологічний стан суб'єктів взаємодії.

Отже, метою розвідки є дослідження методологічних засад конструктивного функціонування соціальних комунікацій.

Пропонуємо аналізувати соціальні комунікації в системі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин: $S' \leftrightarrow O \leftrightarrow S''$, де S' – носій соціальної дії (інформації), їм може бути як фізична, так і юридична особа; S'' – реципієнт (споживач) соціальної дії (інформації), який виступає в ролі умовного об'єкта; O – соціальна дія, інформація.

Уважасмо, що зазначений методологічний підхід унеможлиблює ставлення до реципієнта як до об'єкта впливів. Застосуємо для розуміння сутності соціальної взаємодії концепцію чотирьох рівнів духовного розвитку (ієрархії сутнісних сил) людини. Об'єктивно налічують чотири рівні розвитку суб'єкта діяльності: залежна людина, репродуктивна (посередня), особистість, геній. До першого рівня належать індивіди, у яких спонуканням до життя є стимул. Їхня життєдіяльність майже не виходить за межі безпосередніх потреб, бо вони залежні від нерозвинутих власних потреб та зовнішніх обставин. Їхнє життя носить одновимірний характер. Це залежні особи. До другого рівня слід віднести індивідів, спонуканням до життя в яких виступає мотив вигоди. Це – людина маси, індивід репродуктивного рівня розвитку сутнісних сил. Сприйняття життя має двовимірний характер. До третього належать індивіди, спонуканням до діяльності в яких виступає інтерес, що збігається з інтересом будь-якої людини в певному суспільстві. Це особистості в повному розумінні цього поняття, вони сприймають життя як тривимірне. До четвертого відносимо індивідів, що керуються ідеалом добра та краси – генії, пасіонарії. Їхня життєдіяльність носить багатовимірний характер [1].

Сутнісні сили людини, крім рівнів розвитку, мають певну структуру, що складається із професійної та інтелектуальної складової. Професійна сторона утворена з двох однопорядкових складників. Перший – уміння й навички виробляти та споживати продукти діяльності, а другий – засвоювати знання, необхідні для процесу виробництва речей та їхнього споживання. Інтелектуальні здібності теж, у свою чергу, складаються з двох складників: мисленнєвого (уміння осмислювати поняттями та образами весь процес соціального руху продукту від виробника до споживача) і чуттєвого (відчувати створені рухом предмета соціальні зв'язки та відношення в контексті суспільної ситуації, що обумовлено якістю предмета й переживаються суб'єктом як економічні, політичні, соціальні, правові, моральні, світоглядні, естетичні відношення). У навчально-виховному процесі майбутнього спеціаліста вчать якісно виробляти продукт споживання й майже не вчать відстежувати характер суспільних зв'язків та відносин між суб'єктами соціальної взаємодії, тобто не орієнтують на відповідальність за комунікативні результати діяльності.

Проаналізуємо вплив структури та рівня розвитку сутнісних сил суб'єкта соціальної взаємодії на якість діяльності спеціалістів. Професійні та інтелектуальні можливості індивіда першого (залежного) рівня розвитку сутнісних сил дозволяють засвоювати лише найпростіші технологічні операції, а тому він повністю підкоряється чинним технологіям. У найкращому випадку індивід цього рівня розвитку може виконувати операції різними засобами, а тому до творчості не здатний. Процес усвідомлення комунікативних результатів діяльності залишається поза інтелектуальними можливостями такого спеціаліста. Мета діяльності, як правило, не виходить за межі економічного аспекту, а процеси комунікації супроводжують значні психологічні навантаження.

Професійні здібності спеціаліста репродуктивного рівня розвитку дозволяють засвоїти певні технології та знання, необхідні для виробництва продукту. Мислення має двовимірний характер, що надає можливість

усвідомлювати процес руху предмета в соціумі, а також його вплив на суспільні відносини. Проблеми у своїй професійній діяльності усвідомлює, але настанова на вигоду (економічну, політичну, правову, моральну, адміністративну, психологічну й навіть релігійну) не дозволяє їх розв'язувати. Характер діяльності – виконання, тобто діяльність відбувається в межах соціального очікування та функціональних обов'язків. Через те, що індивід репродуктивного рівня розвитку не здатний передбачати екологічні, політичні, соціальні, моральні, світоглядні наслідки своєї професійної взаємодії, тому остання має суперечливий характер. Якщо охарактеризувати результати роботи спеціаліста цього рівня розвитку крізь призму категорій форми та змісту, то треба визнати, що його діяльність має переважно формальний характер. Продукти його професійної діяльності не задовольняють суспільних потреб, а навпаки, утворюють нові проблеми. За своїм соціальним статусом індивід репродуктивного рівня розвитку мусить вирішувати проблеми, але через те, що він не здатний цього робити, то лише імітує їхнє розв'язання. Отже, сприйняття професійної діяльності індивідом репродуктивного рівня розвитку обмежено чинними технологіями, що не сприяє процесу творчості. Спільним у діяльності спеціалістів залежного та репродуктивного рівнів розвитку є те, що в них превалює професійна сторона здібностей і майже не розвинута інтелектуальна, а тому вони не здатні передбачати соціальних (комунікативних) результатів своєї професійної діяльності.

Спеціаліст особистісного рівня розвитку сутнісних сил має достатній професійний та інтелектуальний потенціал, щоб створити продукт, який задовольняє суспільні потреби. Він цілісно сприймає предметні та комунікативні результати своєї професійної діяльності й мислить у межах чинної технологічної, наукової, соціальної парадигми, здатний розробляти не лише нові засоби діяльності, але знаходити нові технології, проте його творча уява обмежена панівною технологічною, економічною, політичною, правовою, освітньою парадигмами. Незважаючи на це, він спроможний

поєднувати різні аспекти діяльності: технологічний – з економічним, технічний – із правовим, економічний – із правовим і таке інше. Мета діяльності особистості перебуває в іншому „Я”, колективі, культурі, нації, суспільстві, а діяльність набуває творчого характеру.

Геній цілісно сприймає результати діяльності – як предметні, так і комунікативні і здатний передбачати її наслідки та співвідносити їх зі смислом людського буття. Його не задовольняє чинна парадигма, і він виходить за її межі, утворює нові принципи, тому його діяльність набуває цілісного й творчого характеру. Отже, у структурі здібностей особистості та генія пріоритет належить мисленневому та чуттєвому складникам.

З огляду на зазначену інформацію про рівні розвитку суб'єктів соціальної взаємодії сформулюємо авторське розуміння змісту соціальних комунікацій. Соціальна комунікація – це взаємодія, що має на меті розвиток соціально-психологічного потенціалу всіх його учасників, при цьому засоби впливу мають носити гуманістичний характер, тобто виключати механізми маніпулювання свідомістю людини. Уважаємо, що вирішальною умовою конструктивного використання соціальної взаємодії є рівень розвитку сутнісних сил того, хто взяв на себе відповідальність бути суб'єктом діяльності.

Розуміємо, що дати визначення, яке було б вірним у всіх аспектах, неможливо. Будь-яка соціальна комунікація носить інструментальний характер, тобто виступає теоретичною умовою розв'язання певних проблем.

Проаналізуємо мету та механізм застосування соціальних комунікацій індивідами різного рівня розвитку. Індивід залежного рівня не здатний взяти на себе роль бути відповідальним суб'єктом соціальної взаємодії. У нього не має відповідного інтелектуально-психологічного потенціалу.

Фахівець репродуктивного рівня розвитку сутнісних сил здатний бути носієм активної соціальної взаємодії. Аналіз процесу взаємодії, що реалізовується цим типом людини, доводить, що з одного боку, її

результатом є розбещення народних мас, а, з іншого, – деградація всіх учасників соціальної взаємодії. Отже, соціальні взаємодії, що реалізуються репродуктивною людиною, ведуть до деградації соціуму. Індивід репродуктивного рівня розвитку розуміє, що він сприяє деградації соціуму, але відсутність моральних принципів не дозволяє йому визнати це.

Адекватно поводити себе у соціальній взаємодії здатний лише індивід особистісного рівня розвитку сутнісних сил. Він використовує взаємодію з метою розвитку духовного потенціалу реципієнта. У процесі такої соціальної комунікації відбувається взаємний розвиток усіх учасників взаємодії, здійснюється приріст їхньої свідомості, або, як висловився К. Ясперс, відбувається «приріст буття».

В ідеалі учасники соціальної взаємодії мають сприймати Іншого як соціального партнера, а смислом їхньої взаємодії має бути формування почуття відповідальності за результати взаємодії. Переконані, що реформувати процеси соціальної взаємодії поза межами концепції чотирьох рівнів духовного розвитку людини неможливо.

Список використаних джерел

1. Сабадуха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : Монографія / В. Сабадуха. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2-ге видання, виправлене, 2012. – 176 с.